

PAPER DETAILS

TITLE: Hüseyin Azmî Dede ve Beyânü'l-Makasid Adli Risâlesi

AUTHORS: SAFİ ARPAGUS

PAGES: 67-100

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/162700>

Hüseyin Azmî Dede ve *Beyânü'l-Makâsîd* Adlı Risâlesi

Dr. Sâfi ARPAGUŞ*

Özet

Bu makalede Gelibolu ve Kahire Mevlevîhâneleri şeyhi Hüseyin Azmî Dede'ye âit *Beyânü'l-Makâsîd* isimli yazma risâle ele alınacaktır. Müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdikten sonra bu risâlenin günümüz diline aktarımı yapılacaktır. *Beyânü'l-Makâsîd* da tasavvufî anlayışta usûl ve usûl belirlemenin şartları, geçmişten günümüze âdâb ve erkâna yönelik esaslar ele alınıp tartışılmaktadır. Eser, XX. yüzyılda Mevlevîliğin tasavvufî hayat ve düşünce bakımından ne noktada olduğunu yansıtmayı ve ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca eserde, Mevlevîliğin 1925'ten hemen önce denilebilecek bir zaman dilimindeki durumunu ve müellifin tasavvufî düşünce ve metodolojik tartışmalara yönelik fikir ve tespitleri ile bazı problemlerin çözümüne dâir önermiş olduğu çözüm yollarından bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Azmî Dede, *Beyânü'l-Makâsîd*, Mevlevîlik, Mevlevîhâneler, âdâb ve erkân.

Abstract

This article will study the treatise *Bayânü'l-Maqâsîd* by Huseyin Azmi Dede who is the master of Gallipoli and Cairo Mawlawi Lodges. Firstly the biography and his works will be studied. Secondly the epistle will be transliterated in Latin alphabet. This treatise gives information on sufi methodology and the sufi manners from past to the time of the author. It further discusses how sufi methodology and manners are formed.

This work is very important since it shows the conditions of Mawlawi order from the perspectives of sufi life and sufi thought. Just before the banning of sufi orders in 1925 this treatise gives important information as to author's evaluation of sufi thought and sufi methodology and his solutions to the problems.

Key Words: Hüseyin Azmî Dede, Bayân al-Maqâsîd, Mawlawiyyah, Mawlawi Lodges, Sufi manners, Sufi methodology, Mystical education.

Giriş

Bu makalede araştırmalarımız neticesinde Gelibolu ve Kahire Mevlevîhânelerinde şeyhi Hüseyin Azmî Dede'ye âit olduğunu düşündüğümüz "*Beyânü'l-makâsîd*"¹

* M.Ü. İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

¹ *Beyânü'l-Makâsîd* adlı bu yazma risâle Yrd. Doç. Dr. A.Yılmaz Soyger'in beyanlarına göre, "Afyon Mevlevîhanesi şeyhlerinden merhum Hüsrev Çelebi'nin kütüphanesinden Afyon, Emirdağlı Kadirî-Hüseyinî şeyhi merhum Abdulkadir Şahbas'a ve torunu Abbas Kasım Şahbas vasıtasıyla da -bir miktar matbu kitap ve özel evrakla birlikte- kendilerine intikal etmiş, "yazarı ve yazılış tarihi kaydedilmemiş bir yazma risâle" olarak nitelendirilmektedir.

adlı yazma risâle ele alınacaktır. Mevlevî tarikatı içinde önemli bir yeri olan ve Gelibolu ve Kahire mevlevîhânelerinde de uzun yıllar şeyhlik yapmış olan müellifin bu risâlesinde usûl ve usûl belirlemenin şartları ve temelleri ele alınmaktadır. Bu çalışmada müellifin hayatı, eserleri, çevresi, şâirliği ve mûsikîşinaslığı üzerinde durulacak, müellif detaylı şekilde tanıtılmaya çalışılacaktır. Daha sonra da müellifini tespit ettiğimiz bu eserin günümüz yazı ve imlâsına aktarımı yapılacaktır.

Eser, 26 varaklık 20.6 / 13.2 cm ebatlarında, ta'lik hatla yazılmış olup yazı yer yer zamanla tahrip olduğundan satır üstlerine konuyu bilen biri tarafından yine ta'lik hatla doğrusu kaydedilmiştir. İlk varakta bir dörtlük bulunup ikinci ve son varaklar boştur.

Eserin birinci bölümü, Sn. Soyger tarafından I. Uluslararası Manisa Mevlana, Mesnevi ve Mevlevihaneler Sempozyumu'nda, "Sosyolojik Açıdan Mevlevîhânelerde Usûl Ve Gelenekler Afyon Mevlevîhânesi'ne Ait Bir Yazma Eserden Bir Sosyolojik Kurum Olarak Tasavvufu Anlama Denemesi" adı ile sosyolojik tahliller içeren bir bildiri ile değerlendirilmiştir. *Beyânü'l-Makâsîd* başlıklı bu risâle, Sn. Soyger'den Prof. Dr. Mustafa Tahrallı yoluyla bize intikâl etmiştir. Soyger'in eserin yazılış tarihi ve müellifi ile ilgili tahmini olan "en erken 1925" ve "müellifinin bilinmediği" kayıtlarından dolayı eser üzerinde çalışırken bu tespitleri yeterli bulmuştuk. Ancak eser ortaya çıkınca bu tespitler hakkında eserin daha erken bir döneme âidiyeti hususunda şüphelerimiz oldu. Eserin tekke ve tarikatların ilgâsından daha öncesi bir döneme âit olabileceğini düşündük. Eldeki bilgilerle yaptığımız araştırma neticesinde Bursalı Mehmet Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde bu isimde ve muhtevasının da benzer konular olarak tavsif edildiği bir yazmayı, Gelibolu ve Kahire Mevlevîhânelerinde şeyhlik yapmış olan Hüseyin Azmî Dede'ye âit bir yazma risâle olarak tespit ettik. Ayrıca bu risâlenin [12a] varagında müellif'in *Temyîzü'l-Emreyn* adlı meşîyyet ve irâdenin temyîzine dâir risâlesine yapılan atıf da risâlenin müellifinin Hüseyin Azmî Dede olduğu fikrimizi teyid etti. Ancak bir süre sonra elimizdeki malzemenin tamamının "*Beyânü'l-Makâsîd*" olmadığı bilgisine ulaştık. Araştırmalarımız neticesinde anladık ki, risâlenin ikinci kısmında "Mevlevî Bahsi" başlığıyla verilen kısım Hüseyin Azmî Dede'nin makale içerisinde zikredeceğimiz *Nuhbetü'l-Âdâb* isimli eseridir. Bizi bu tespite götüren bilgi ise, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* müellifi Mehmet Zeki Pakalın'ın "Tekke" maddesinde Hüseyin Azmî Dede'nin *Nuhbetü'l-Âdâb* adlı eserindeki tekke tarifini nakletmesi ile oldu. Bu nakil elimizdeki risâlenin "*Mevlevî Bahsi*" bölümünün giriş kısmı ile harfiyen örtüşen şu ifâdelerdir:

"Tekâyâ, ilim ve fen tahsîl ederek dünya alâkalarından el çekenler ve rûhânî seyr ve terakkîyâta sa'y edenler (çalışanlar) için binâ olduğundan, ilimde behresi (nasibi, payı) olmayan câhiller, evvelâ ilim tahsîli için medreseye gönderilmeleri, yahut tekkede ta'lîm ve tedrîse muktedir zâtlar tarafından okutulmalıdır." (bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, III, 445.)

Elimizdeki risâlenin "Mevlevî Bahsi" (*Nuhbetü'l-Âdâb*) kısmının giriş cümlesi de şu şekildedir:

"Tekâyâ, ulûm ve fûnûnu bâde't-tahsîl alâik-i dünyevîyyeden dâmen-keş olanlar ve terakkîyât-ı seyr-i rûhânîye sa'y edenler için binâ olduğundan, ilimde behresi olmayan cûhelâyâ, evvelâ ilmin tahsîli iktizâsıyla medreseye gönderilip, yahut tekyede ta'lîm ve tedrîse muktedir zâtlar tedrîs edip..." (*Nuhbetü'l-Âdâb*, s. 1.)

Bu malumât da göstermektedir ki eserdeki "Mevlevî Bahsi" başlıklı kısım aslında Hüseyin Azmî Dede'nin Mevlevî âdâb ve erkânına dâir *Nuhbetü'l-Âdâb* isimli risâlesidir. Bir başka çalışmamıza kaynak niteliği taşıyan bu risâleyi de en kısa zamanda yayınlamayı düşünmekteyiz. Bu makalede müellif ve risâleleri hakkındaki tespitlerimizle beraber, müellifin hayatı ile yaşadığı döneminin anlayış ve problemlerine ışık tutacağına inandığımız *Beyânü'l-Makâsîd* adlı risâlenin günümüz imlâsına aktarımının faydalı olacağını düşündük. Eserin bize intikâline vesîle olan Dr. A. Yılmaz Soyger ve Prof. Dr. Mustafa Tahrallı'ya teşekkür ederiz.

Eser, tasavvuf metodolojisi ve Mevlevîliğin kurumsal planda işleyişi ile tasavvufî metodlarla yapılan insan eğitimi ele almakta, 1925'te tekke ve zâviyelerin kapatılmasıyla tarihteki yerini almış bulunan Mevlevîliğin o tarihlerden hemen önce denilebilecek bir zamân diliminde, içinde bulunduğu duruma ışık tutmaktadır. Bu kurumun içerisinde bir müellifin âdâb ve usûle yönelik fikirleri ve görülen bazı problemlerin çözümüne dâir önermiş olduğu çözüm yollarından bahseden eser gerek tasavvuf tarihi ve gerekse Mevlevîlik geleneği açısından son derece önemlidir.

Hüseyin Azmî Dede (1815-1893)

Gelibolu ve Mısır (Kahire) Mevlevîhâneleri Şeyhi

XIX. yüzyılın son yarısında yetişen Hüseyin Azmî Dede, Gelibolu Mevlevîhânesi şeyhi İzzet Dede'nin oğlu, Galata Mevlevîhânesi son şeyhi olan Ahmed Celâleddin Dede'nin babasıdır.² Sadettin Nüzhet Ergun'un ifâdesine göre Ahmed Celâleddin Dede babası hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Şeyh Seyyid Hüseyin Azmî Efendi Gelibolu'da Şeyh Ali İzzet Dede Efendi'nin oğlu olarak 1815 (h.1231) senesinde doğmuştur. 1824 (h.1240) yılında babasının vefatıyla dokuz yaşında iken Gelibolu Mevlevîhânesine post-nişîn olmuştur. Sultan Mahmûd ve Sultan Abdülmecid, ikişer defa Gelibolu'ya seyahat etmiş ve mevlevîhânedeki misâfir olmuşlardır. Her defasında Dergâh-ı Şerîf'i ziyâret etmişler ve Şeyh Hüseyin Azmî Dede'ye iltifât ve bir çok ihsanlarda bulunmuşlardır. Gelibolu Mevlevîhânesi, Sultan Abdülmecid Hân tarafından mükemmel bir şekilde tâmir edilmiştir. Cümle kapısı, iç kapılar, semâhâne ve türbe kapılarının üstlerinde yazılmış tuğrâ, kasîde ve tarihler Hüseyin Azmî Dede'ye âittir. Kırk bir sene Gelibolu Mevlevîhânesinde, sâlikânın sülûkü ve müridlerin terbiyesiyle ilgilendikten sonra 1865 (h.1281) de hacca niyetle Mısır'a gitmiş, Hidiv İsmâil Paşa kendisini bütün maiyetiyle beraber misafir edip ağırlamıştır. Hicâz'dan dönüşte evvelinden vâkî olan dâvet neticesinde tekrar Mısır'a dönmüş, Hidiv tarafından kendisine maaş verilip ihtiyaçları karşılanarak ikâmeti sağlanmıştır. Daha sonra 1870 (h.1287) tarihinde selefi Şeyh İbrâhim Efendi'nin vefâtı üzerine Kahire Mevlevîhânesine şeyh tâyin edilmiştir. Bu tarihten itibaren vefâtına kadar burada yirmi dört yıl şeyhlik yapan Hüseyin Azmî Dede 1893

² Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Prof. Dr. Mehmet Akkuş-Prof. Dr. Ali Yılmaz), İstanbul 2006, V, 271.

(h.1311) yılında rahatsızlanmış, hava değişimi için önce Rodos'a gitmiş, oradan da Beyrut'ta mektupçu olarak bulunan damâdı Abdullah Necîb ve kızı tarafından vâki olan dâvetle Beyrut'a geçmiş ve orada kendisine âriz olan hastalıklardan kurtulamayarak seksen yaşında orada vefat etmiştir.³

Ahmed Celâleddin Dede babasının hayatının bütün safha ve detaylarıyla üstün vasıflarını ifâde için kaleme aldığı oldukça uzun mazûmesinin sonunda onun vefâtı için şu tarihi düşmüştür:

“Böyledir şart-ı fart-ı hubb ü velâ
Budur elbette de'b-i sıdk u vefâ
Rihletinde Celâl târîhin
Der iken pür-melâl târîhin
Çıktı bir hâtif etti böyle nidâ
“Eyledi Şeyh Azmî azm-i bekâ” (1311)

Mısır Mevlevîhânesi'ndeki yerine oğlu Mehmed Efendi geçmiştir. Küçük oğlu Ahmed Efendi (Ahmed Celâleddin Dede) de Üsküdar Mevlevîhânesi mesnevîhânlığına getirilmiştir.

Hüseyin Azmî Dede'den önce Mısır ve Gelibolu Mevlevîhâneleri zâviye iken onun zamânında âsitâne olmuşlardır. Küçük yaşta posta geçtiği için her iki dergahtaki meşîhat müddeti neredeyse ömrü boyuncadır ki, bu da bir şeyh için ender vâki olacak bir husustur ve onun kemâline işâret kabul edilmektedir. Hüseyin Azmî Dede, devrinin âlim şahsiyetlerindendir. Bazı şiir ve risâleler kaleme almış, mûsikî ile iştiğâl etmiş, bir ilim ve irfan adamıdır. İstanbul'a geldiği zamânlarda İsmâil Dede Efendi'den başta naat, mi'râciye ve âyinler olmak üzere mûsikî meşk ettiği bilinmektedir. Ahmed Celâleddin Dede, babası Hüseyin Azmî Dede ile İsmâil Dede Efendi'nin bu meşk ilişkisini de ortaya koyan şu nakli yapar:

“Dede Efendi'ye nutriptaki canlar ‘Bugün hangi makamdan âyin okuyacağız?’ diye sormaktan çekinirlermiş. O na't-i şerîfi hangi makamdan okursa onlar da o makamdan âyine başlanacağını anlarlarmış.”⁴ Azmî Dede daha sonra özellikle bu âyinleri İstanbul, Gelibolu ve Kahire'de bir çok kimseye meşk ederek Mevlevî âyinlerinin yaygınlaşmasına da katkıda bulunmuştur. Kendisinin zamânının önde gelen naathan ve âyinhanlarından olduğu ve ney üflemekdeki mahâreti dikkat

³ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, II, 640-644; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003, s. 226-227.

⁴ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 439.

çekmektedir. Özellikle Kahire Mevlevîhânesi şeyhlerinden Nakşî Dede'nin Edirne seyahatinden dönüşünde uğradığı Gelibolu'da yeni bestelediği ve ilk defa Kahire Mevlevîhânesi'nde okunan Şedarâban âyini burada da meşkettiği bilinmekte, bu âyinin Mevlevî muhitlerde yaygınlaşmasının Azmî Dede ve oğlu Ahmed Celâleddin Dede vâsıtasıyla olduğu ifade edilmektedir.⁵ Dede Efendi'yle olan yakınlığı hatta Dede Efendi'nin birkaç defa Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid ile Gelibolu'ya gittiği ve tekkede misafir edildiği belirtilmektedir.⁶ Bu da göstermektedir ki Azmî Dede coğrafi yakınlığından da istifade ederek İstanbul ile irtibatı ve idârî ve sosyal muhitlerle olan ilişkileri canlı tutarak Gelibolu Mevlevîhânesi'nin döneminde bir câzibe merkezi olmasını sağlamıştır.

Bursalı Mehmed Tâhir Osmanlı Müellifleri'nde Hüseyin Azmî Dede hakkında şu mâlumâtı vermektedir: “Urefâ ve fuzalâ-yı Mevleviyye'den olup, Gelibolu'ludur. Uzun müddet Gelibolu ve Mısır Mevlevîhaneleri meşîhâtında ifâ-yı reşâdet eylemiştir. Eş'ârı, ârifâne ve şâirânedir. 1311 tarihinde berâ-yı tebdîl-i hevâ bulundukları Beyrut'da irtihâl eyledi. Onu mütecâviz gayr-ı matbû resâili olup, isimleri ber-vech-i âtîdir.”⁷

Gerek Osmanlı Müellifleri ve gerekse Sadettin Nüzhet Ergun'un *Türk Şâirleri*'nde Hüseyin Azmî Dede'ye âit olduğu belirtilen eserler şu şekilde sıralanmaktadır:

1. *Temyîzü'l-emreyn*: Meşîyyet ve irâdenin temyîzine dâirdir.
2. *Temdîdü'l-hayât*: “Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayınız” âyetinden ve “Sadaka, belâyı def eder ve ömrü uzatır” hadîsinden hareketle hayâtın uzayabileceği hususunun izâhına dâirdir.
3. *Risâle-i tatbîk*: İnsâniyet ve hayvâniyetin tatbîkine dâirdir.
4. *İşrâbü'l-merâm*: İsbât-ı vâcib, vücûd-i melâike ve kütüb-i enbiyânın lüzûmuna dâirdir.
5. *Mir'âtü'l-hakâik*: Tasavvufî hakîkatlere dâirdir.
6. *Lâzimü'l-beyân*: Fırak-ı dâlleden bazılarına karşı reddiyedir.

⁵ a.g.e., II, 426-427.

⁶ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, s. 227.

⁷ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Ankara 2000, I, 134.

7. *Miftâhü'l-kulûb*: Sülûk-i Mevleviyyeye dâirdir.

8. *Nuhbetü'l-Âdâb*: Bize ulaşan metnin “*Mevlevî Bahsi*” başlıklı kısmı olduğunu tespit ettiğimiz eser Mevlevî âdâb ve erkânı ile çile ve matbah kurallarına dâirdir. Eserde XIX. yüzyıl sonu itibarıyla Mevlevîhânelerde manevî eğitim ve terbiye hakkında önemli bilgiler mevcuttur.

9. *Beyânü'l-makâsîd*⁸: Seyr ü sülûke dâirdir.

10. *Mîzânü'l-edyân*:⁹ Hristiyanlarla ilişkilere dâirdir.

11. *Tatbîk*: Hikmet (Felsefe) ve kelâmın cem’ ve te’lîfine dâirdir.

12. *Divân*: Şiirlerinden müteşekkildir.”¹⁰

Abdülbâkî Gölpınarlı yukarıda zikredilen eserlere ilâve olarak müellife âit dört ayrı risâleden daha bahsetmektedir. Konya Mevlânâ Müzesi Abdülbâkî Gölpınarlı Kütüphanesi 207 numarada kayıtlı bir mecmuada bulunan ve muhtevâları açısından Gölpınarlı’nın önemli ölçüde tenkîdine konu olan risâleler ve mevzuları şu şekildedir:¹¹

1. *Mühimmü'l-beyân*: Eserin bir kısmı Farmasonluk ve bir kısmı da Bektâşîlikten bahsetmekte, müellif her iki hususta da tenkitçi bir yaklaşım göstermektedir.

2. *Te’vilât-ı mühimme*: Bu eserde ise, zâlimin dünyâda cezâsını çekip çekmeyeceği, cezâsının kendisinden sonra nesline tesir edip etmeyeceği, ölüye telkin vermek, kurbanın insana sırat köprüsünde binek olup olmayacağı, insanın toprağının gömüldüğü yerden alınmış olması gibi hususlar irdelemektir.

3. *Dâfiu’n-nifâk*: Mezheplerin te’lîfi hakkındadır.

4. *Râfiu’s-şikâk*: “Hüseyin Azmî Dede bu eserinde hilâfet konularını ele al-

⁸ Makâlemize konu olan bu eserde genelde tasavvuf, özelde mevlevîhânelerde usûl üzerinde durulmakta, tasavvuf metodolojisi üzerine bir tartışma yapılmaktadır.

⁹ Bazı kaynaklarda aynı konuda olduğu ifade edilen *İlzâm* isimli bir eserin adı geçmektedir. Yine Şîa’ya dâir bir başka risâlesinden de bahsedilmektedir. bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, II, 640.

¹⁰ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, II, 643; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 134-135; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 445.

¹¹ Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 240, 241, 304. Bütün araştırmalarımıza rağmen ne yazık ki, Azmî Dede’ye âit risâlelerden bugün itibarıyla sâdece bu dört risâle ve çalışmamıza konu olan *Beyânü'l-makâsîd* adlı risâleyi elde edebildik. Diğer risâleleri ve *Divân*’ı da bulabilirsek müellifin fikirleri ve dönemi hakkında daha detaylı bilgiler elde edilebileceğiz.

maktadır. Abdülbâkî Gölpınarlı’nın da şiddetle tenkid ettiği hususlar genelde buradaki Ehl-i beyt ve Muâviye eksensli tartışmalarda ortaya çıkmaktadır.

Mûsikîşinas, bestekâr ve şâir bir müellif olan Azmî Dede’nin *Divân* sahibi olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. Bursalı Mehmed Tâhir ve *Tezkire* müellifi Fatin eserlerinde onun şu gazelini şiirlerine örnek olarak nakletmektedirler.

“Nükûş-i reng-i rûdan sâni’i bir nûr göstermiş
Taayyün mazharında sanma ayn-ı dûr göstermiş
Tecellî-i iyânî rû-nümâdır cem’-i vahdetde
Kelîm’e Zât-ı Mutlak gûyâ kim Tûr göstermiş
Teni pûşîde-i cân eylemiş çün hâne-i zenbûr
Ne sırdır sun’-i Hak, ol hâneyi mestûr göstermiş
Merâyâ-yı iyâne mün’akis ol mâh-rû ammâ
Uyûn-i kec nigâha bir şeb-i deycûr göstermiş”¹²

Edip deşt-i izârı kâkûl ü zülf-i siyeh rû-pûş
Misâl-i leşker-i kâfir aceb tabûr göstermiş
Niçe âyîne-i âsârda manzûr vech üzre
Hüdâ Abdülhamid Hân’ı şeh-i Mansûr göstermiş
O şeh kim hat keşîde eylemiştir safha-i hüsne
Yeniden hükm-i aşka Azmiyâ menşûr göstermiş”¹³

Kaynaklarda bahsedilmiş olmasına rağmen yukarıdaki oldukça kudretli ve mâhir bir şâiri işâret eden şiirin şâiri Hüseyin Azmî Dede’nin *Divân*’ı da maalesef henüz ulaşamadığımız eserleri arasındadır. Ancak yine de eldeki kaynaklarda onun şâirliği hakkında yeterli malumâta sâhip olmamızı sağlayacak kadar şiirlerinden örnekler de vardır. Şâir Hüseyin Azmî Dede’nin şiirdeki kudretine işâret olması açısından mezkûr kaynaklarda zikri geçen birkaç şiirini burada sunmayı uygun bulduk.

“Hemân bir noktadır mecmû’-i âlem nûkte-i bâde
Bu sırrı fehîm eden hestî-i mev’hûmu verir bâde
Nice huşyâr olur câm-ı Elest’in mest ü sekrânı
Bulunca dest-i feyz-i hemdeminden misli yok bâde
Kim olsa müncezip dildâre kalmaz ihtiyâr anda
Semender-veş girer uşşâk aşk-ı âteş-âbâde
Katâr olmuş halâyık kimi eflâk ü anâsırda
Kimi erhâm-ı mâderde kimi aslâb-ı âbâde

¹² Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 135.

¹³ Fatin Dâvud Efendi, *Tezkire-i hâtimetü'l-es’âr*, İstanbul 1271, s. 293-294; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, II, 640.

Ne yüzden arz-ı dîdâr eylese dildâr yeksândır
Görür Azmî tecellî iktizâsın vech-i zîbâde”¹⁴

Hız. Peygamber (a.s.)’a yazmış olduğu “selâmün aleyk” redifli şu manzûmesi de dikkate değerk bir eserdir. Muhtevâ ve yansıttığı coşkuya bakılacak olursa bu şiir müellifin Medîne-i Münevvere’yi ziyâretinde yazılmış olmalıdır:

“Ey şeh-i ‘Levlâk’! Selâmün aleyk
Vey güher-i pâk, Selâmün aleyk
Huz bi-yedî yâ senedî, seyyidî
Adrau iyyâke, Selâmün aleyk
Hazretine acz ile bin şerm ile
Kıldı bu hâşâk, Selâmün aleyk
Ümmetinin hâline rahm eyleyen
Şâh-ı “arefnâk”, Selâmün aleyk
Sensin olan kevn ü mekâne sebep
Bâis-i emlâk, Selâmün aleyk
Zâtını bu hiss-i kuyûdât ile
Kim eder idrâk, Selâmün aleyk
Ey reh-i Hakk’a âciz ümmetin
Da’vete çâlâk, Selâmün aleyk
Ey şeb-i İsrâ’da urûc eyleyen
Sâir-i eflâk, Selâmün aleyk
Aşkın ile derd ile etsem n’ola
Sînemi sad çâk, Selâmün aleyk
Zâtına hem hazretin oldu delîl
Maksad-ı süllâk, Selâmün aleyk
Azmî-i mehcûru aman yâ şefî‘
Eyle ferahnâk, Selâmün aleyk!”¹⁵

“Ma’rifet” redifli bir başka manzûmesi de onun tasavvufî anlayıştaki derinliğini göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu şiiri de şu şekildedir:

“Kim ki candan teşnedir, cûş eyler âb-ı ma’rifet
Bezm-i hâsın ehli nûş eyler şarâb-ı ma’rifet
Şerh-i a’yân ü mezâhir metndir Ümmü’l-Kitâb
Sadr-ı kâmilde muharrerdir kitâb-ı ma’rifet
Meşrık-ı lâhûtta rahşân olunca pertevi
Mahv eder târ-ı hicâbı âfitâb-ı ma’rifet
Râhatü’l-ervâh olur uşşâk bezm-i hâsda
Nağme-sâz oldukça erbâb-ı rûbâb-ı ma’rifet
İncizâb-ı kalb olur bezminde lâ-büd merd ise

¹⁴ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, II, 643.

¹⁵ *a.g.e.*, II, 643.

Hâzır ol andan edersin iktisâb-ı ma'rifet
 Bezm-i sohbetten murâd oldur ki, nûr işrâk ede
 İn'ikâsıdır anın miftâh-ı bâb-ı ma'rifet
 Kenz-i ma'nânın mutalsam kuflünü feth eyleyen
 Ancak oldur mâlik-i nakd-i nisâb-ı ma'rifet
 Vehm ü hüsn-i zann ü akl-i felsefî mahdûddur
 Hasra küncâyış-pezîr olmaz hisâb-ı ma'rifet
 Teşnelik sözden ibâret olmadıkça lâ-cerem
 Seyl-veş rîzân olur âb-ı sehâb-ı ma'rifet
 Pursiş etme kimseden Azmî'den al işte cevâb
 Kalb-i uşşâk-ı İlâhîdir meâb-ı ma'rifet
 Kalbini âmâlden herkim ederse tasfiye
 Sâlikân-ı râh-ı Hak'tır feyziyâb-ı ma'rifet
 Cezbedir tâlipleri maksûda îsâl eyleyen
 İştibâh etme odur râh-ı savâb-ı ma'rifet"¹⁶

Beyânü'l-Makāsıd

[1b] Usûl-i şerîatin fûrûu, zamânın adem-i müsâadesiyle şerîat müctehidlerinin zamânına te'hîr ettiği gibi usûl-i tarîkatın dahi fûrûu, ahkâm-ı şer'iyeye ba'de'l-ictihâd tarîkat müctehidlerinin zamânına te'hîr edip, tarîkatın sadr-ı evvelde fer'leri tertîp ve tedvîn olunmaması, ta'lîm-i diyânet ve emr-i cihâda iştiğâlden zamânın adem-i müsâadesine tesadüfden kat'-ı nazarla, o zamân için fûrûa dahi ihtiyaç olmadığına ve sonra ne sebeple ihtiyaç olduğuna dâir mahallinde beyân olunan ârizadan neş'et etmesi fûrû için mûcib-i i'tirâz olmayıp, fûrûa iktizâ eden mesâili müctehidlerin ilâvesi usûlün levâzım-ı zâtıyyesinden olduğu gibi tarîkat müctehidlerinin dahi fûrû'da ilâvesi [2a] o kabîlden olup, ihtilâf-ı zamân ile bâzı mesâilin tağyîri iktizâ ettikçe her karnda gelen fukahâyı tabakât, îcâb eden mesâili tağyîrlerinde ilmiyle âmil olmayanlar bâzı mesâili maksûddan başka ma'nâya te'vîl ile fesâda âlet ettikleri gibi tarîkatta dahi ashâb-ı tabakât, îcâb eden mesâili tağyîrde zevk-i rûhânîden hisse-yâb olmayanlar zevk-i rûhânîyi zevk-i cismânîye hasren te'vîl ettikleri fesâdın tarîkatta âit olmadığı beyândan müstağnîdir.

Sadr-ı evvel mürûr ettikde iki kısma inkisâm eden hilâfet-i zâhire ve bâtineden hilâfet-i bâtinenin şahs-ı vâhidde cem'ini mâni' olmayan hilâfet-i

¹⁶ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, II, 643-644.

zâhire, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy ani'l-münker ile icrâ-yı ahkâmına hükûmet riyâsetidir. Müddet-i kalîle mürûrunda umûr-i zâhireye ârıza vukûuyla halel-pezîr olan emr-i diyânetin ictihâden vakt-i istihkâmına kadar nisbet-i bâtinenin sırrı, munkatı' olmayıp sadren alâ-sadrin intikâl eden hilâfet-i bâtine butûnda [2b] hafıyyen cereyân edip vaktâki umûr-i zâhire ictihâden esas-gır oldukça hilâfet-i bâtinenin devr-i zuhûru gelip, tarîkat müctehidleri seyr ü sülûk için ictihâd ettikleri kâideye kütüb ve resâil tahrîriyle şerâit-i lâzime tâliblerin ma'lûmu oldu.

Devr-i Âdem'den devr-i Hâtem'e gelineceye güzerân eden enbiyâdan re'sen sâhib-i şerîat olanların mâ-beynlerinde geçen kurûn ve a'sârda enbiyâ gelmiş ise de cümlesi re'sen sâhib-i şerîat olmadıklarından bâzısı tâbî' olduğu bir sâhib-i şerîatin ahkâmını tenfîz edip bâzısı kavmin cehâletine mebnî icrâ-yı ahkâmın inkıtâyıla nefsine meb'ûs olup,

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا

[Biz bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.¹⁷] mazmûn-i şerîfi üzere risâletle bir sâhib-i şerîatin zuhûruna kadar ahkâm-ı şer'iyye icrâsı munkatı' hükmünde olduğu gibi evliyâdan dahi hâmil-i emânet-i kübrâ olanların mâ-beynlerinde geçen kurûn ve a'sârda gelen evliyânın cümlesi re'sen ictihâda me'mûr olmayıp yâhut zamânlarında [3a] iktizâ etmediğinden bâzısı bir hâmil-i emânetin ictihâd ve mesleği üzere ta'lîm ve teslîk edip bâzısı irşâdın butûna nakli zamânına tesâdüfle nisbetin seyri munkatı' olmayacak kadar butûnda irşâd-ı hâs ile meşgûl olup, nitekim asr-ı hâzırda dahi vakt-i inkitâ'a tesâdüf eden irşâd-ı âm müddet-i muvakkate munkatı' olduğu gibi irşâd-ı âm için me'zûniyet ve me'mûriyet olmayan zamânlarda hükmolunan mîâda kadar seyr ü sülûk, havâs için butûnda cereyân edip, irşâd-ı âm için müddet-i muvakkate ile inkitâm vukûu vakt-i me'zûniyetin zuhûrunu iktizâ etmek kânûn-i ma'nevîdir.

Ahkâm-ı şerîatin bir kısmı muâmelât, bir kısmı ameliyyât olduğu gibi erkân-ı tarîkatın dahi bir kısmı kânûn-i rüsûm, bir kısmı seyr-i sülûkdür. Kânûn-i rüsûm, kisve-i mütemâyize ve umûr-i resmiyye ve hizmet-i mukannenedir. Seyr ü sülûk için kânûn-i rüsûm şart olmadığından her kim bulunduğu sıfat-ı meslekde seyr ü sülûke râğbet etse kânûn-i rüsûm ile mükellef değildir. [3b] Her aslın ikmâli fer' ile olduğundan sadr-ı İslâm'da emr-i cihâda iştiğâlde sünnet-i seniyyeyi zabta ve tahrîre müsâade-i zamân olmadığı gibi, kezâlik ahkâm-ı şer'in fer'i muahharan

¹⁷ el-İsrâ, 17/15.

beyne'l-ümme tehaddüs eden münâzaaya mübtenî taahhur edip ba'de zamân müctehidlere şifâhen vârid olan rivâyetlerin teğâyürü ve kıyâsda ihtilâfları taaddüd-i ictihâdı hâdis olup rivâyâtda ve kıyâsâtda ehl-i Hicâz'ın ihtiyâcına kâfi olan müsâadâtda Hicâz'a mümâsil olamayan arzın nev'-i âharla ihtiyâcı için bâzen kıyâs mea'l-fârik vâki olduğuna dâir bahisler tahrîr ve te'lîf olunan risâlede beyân olunup bu mahalde beyâna lüzûm olmadığından rivâyâtda ictihâdları delîle müstenid olduğu vecihle, ahkâm-ı şer'îye istihkâm-pezîr oluncaya kadar binânın esâsı binâdan evvel vaz' olunmak iktizâ ettiği gibi “elzemi takdîm ve lâzımı te'hîr” kâidesiyle tarîkatın fer'i te'hîr etmekle, umûr-i tarîkat sadr-ı evvelde aslı üzere ta'lîm ve telkînden ibâret kalıp sırr-ı tarîkat, fer'in zamân-ı ictihâdına kadar - sadran an sadrin- tarîkat müctehidlerine vâsıl olan tecelliyâtın tenevvüü [4a] tarîkatda dahi taaddüd-i ictihâdı hâdis olup, her biri seyr ü sülûke vaz' ettikleri kânûn ve kâide ve âdâb ve erkânın seyr-i rûhânîyi iktisâb için ta'mîm olunması, cezbe ve nazar-ı rûhâniyyet terbiyesiyle iktisâb-ı feyz edenler için istisnâ-yı mâni' olmak husûsiyâtıdır. Her sâlikde nev'i beşerin kâbiliyeti ve etfâl ile ricâlin fehimde isti'dâdları derecât-ı mütefâvitede bulunduğundan umûmiyyâta ekser için ta'lîm ve terbiye kâide üzere olmak iktizâsından mücâhedeye tevakkuf eden seyr ü sülûk, evvel emirde mûcib-i teneffür olduğundan etfâli, ilme teşvîk için evkât-ı hâliyyede sayd-ı tuyûra müsâade ve şîrâ-yı kand ü fâkihe va'di ve bâzîçeye ruhsatla itmâ' olunup ilimden telezzüz ettikçe zikrolunan esbâba lüzum kalmayıp meselâ sadr-ı evvelde etfâl derecesinde bulunan akvâm-ı bedeviyeyi teşvîk için dâr-ı yağma'nın vaz'ında arz-ı Hicâz'a mahsûs ve gerek hâriçten nakli mümkün olan fevâkihe hasren ve bi-hasebi'l-mevki', kadri ziyâde bulunan zılâl ve enhâr ile itmâ' olunup, fevâkihin daha a'lâsı ve enhâr ve zılâlin kesreti olan arzın ricâl [4b] derecesinde bulunan akvâm-ı medeniyyesinden havâs ve ehass derecesine resîde olanların telezzüzleri, tecelliyât ve müşâhedât ile olduğundan, esmâr ve enhâr ve zılâl ile itmâa hâcet olmayıp, dersden telezzüz eden etfâle ve onların dînunda olan mübtedîlere tenşît-ı kulûb için bâzîçeye isti'dâdlarından ruhsat verildiği gibi etfâl-i tarîkat addolunan mübtedî sâliklerin dahi mücâhedeye teneffürlerini def için derece-i müşâhedâta vâsıl oluncaya kadar nefislerini işğâl için vesâit ve esbâbın lüzûmuna mebnî bâzı tarafta raks ve devrân ve def ve mizmâr ile ruhsat verilip, def ve mizmâra i'tirâzı def için suâl-i mukadderin cevâbı olmak üzere, risâle-i mahsûsa tahrîr olunduğundan, bu risâlede bahsi icâb etmeyip, seyirleri müşâhedâta resîde olan ehl-i vecde vesâitten istiğnâ hâsıl olduktâ, ehl-i tevâcûde iktizâ eden esbâba bâzen ehl-i vecdin dahi râğbetleri, ehl-i tevâcûdü tatyîb ve

teşvîk ve kendilerinin fark ve sahva intikalleri için olduğu fehm olundukda vaz' olunan esbâb ve vesâit aslın istilzâm ettiği umûr-i fer'îyyedendir.

[5a] Hakk'a seyri için tekâyâ şart olmayıp sâlikîni irşâd ve ifâzaya muktedânın tasarruf-i kalbîsi ve teveccühün te'sîri şart olduğu gibi, sâliklere dahi sıdk ve hulûs ile rabt-ı kalb şarttır. Mürebbî, tekâyâda ve han ve hânedan, kangı me'vâda mevcûd ise, mekân i'tibâriyle bulunduğu me'vâ tekyedir. Sûret-i beşerîyyesini görmek her şahıs için mümkündür. Ma'nâsına vüsûl için sûret-i beşerîyyesi vâsita olduğundan istifâza için tekye, mürebbînin manzar-ı Hak olan kalbidir. Kalb dahi iki nev'dir. Biri kalb-i cismânî, biri kalb-i rûhânîdir. Evsâf-ı beşerîyye pâk olmadıkça duhûl her şahıs için mümkün olmaz. İllâ terbiyenin tamâmına sa'y eylese meşîyyetin taallukuna müsteid olur. Tâlib-i Hakk'a lâzım olan mürşid-i zindeden murâd, fenâ-fillah, bekâ-billah derecesine vâsıl olan hayât-ı ma'nevîyye sâhibidir. Mürebbînin tekâyâda gerek bulunduğu, başka me'vâda müsterşidden cemiyetle evrâd ve ezkâr ve semâ' ve murâkabe ve hatm-i hâce ile meşgûl olmak ittihâd-ı kulûbün hâssasından intizâr olunan feyz-i ilâhî ile ehl-i tevâcûde in'ikâs eden inbisât-ı küllîyi iktisâb içindir.

[5b] Atâ-yı ilâhî için had ve şart olmadığından, merdân-ı ilâhîden bâzıları dünyâyâ tevellüdlerinde velâyet-i bâtîneyi hâmilan vürûdlarının sebebi umûr-i gaybiyyeden olduğu için fehm etmek, ilhâmen zevk-i ledünnîye tevakkuf ettiği ma'lûm oldukda, zikrolunan velilerin dahi bir yed-i sahîhten ahz-i nisbetle terak-kîleri sa'y için vârid olan emre imtisâldir. Kabûle mazhar olan diğer sınıflara velâyet-i bâtîne, kable'z-zuhûr hakikatinden mahcûb kalanlara izâle-i mahcûbiyet için sa'y ile emrolunan me'mûriyeti icrâ iktizâ ettiğinden, bir merd-i kâmilin ta'lîmiyle seyr-i esmâyı hizmetle tahsîl-i rızâdan feyz-yâb olmak, bâzısı râbîta mea'l-ezkâr, bâzısı bir müddet halvet ve nâsdan inkıtâ' ile safvet-i kalb bulup, bâzısı rûhâniyet yâhut nazar terbiyesiyle ahz-ı feyz etmek vâkidir.

Merdân-ı Hudâ'nın meslek ve sîret ve âdetlerinde birer mazhariyet-i hâssa bulunmak atâ-yı ilâhîdir. Zulmet-i beşerîyyeden tâhir olmayanlar, terbiyesi nâkıs kalanlardır. Esnâ-yı sülûkünde gördüğü âsârı zâyi' eden ve sırf bilâ-terbiye kalan müteşeyyihlerin tabîat-i zulmâniyyeleri mazhariyetten addolunmaz. Mücerred terbiye [6a] noksânıyla zâil olmayan sıfât-ı zemîmeden tâhir olmamaktır.

Turuk-i aliyyede tertîb üzere evrâd ve ezkâr ve raks ve deverân ve sâz ve nağamât ve râbîta ve murâkabe kangı delîle müstenid ve ne sebeple mebnî beyân

iktizâ edip, sadr-ı İslâm'da akdem-i mesâlih, esâs-ı dîn olan şer'-i kavîmi istihkâm iken, emr-i cihâd ile mütevâliyen iştiğâlden furû'-i şer'-i şerîfi ve usûlden dahi bâzı umûru adem-i müsâade-i zamân ile esbâbının fıkdanı, dūğâr-ı te'hîr edip ikmâli icmâ' ve kıyâsa kalması, şerîatte ictihâd kapısı açılmaya sebep olmuş idi. Esas olan şer'-i şerîf umûrundan te'hîr vukûu bu vecihle sâbit olunca, turuk-i aliyye umûrunu tertîbe hiç nevbet gelmediği ve yalnız telkînden ibâret olup, usûl ve furû'unun tertîbi, tarîkat müctehidlerine kaldığı bu beyân ile sâbit olur.

Tarîkatda müntehî ve sâhib-i makâm olan ehl-i vücûd için esbâb ve vesâite ihtiyaç yoktur. Onların hareket ve sükûnu meşîyyet-i ilâhiyyeye tâbî olduğu gibi [6b] meşîyyet-i ilâhiyye dahi tâife-i mezkûrenin meşîyyetini mu'tîdir. Ehl-i vecd ile ehl-i tevâcüd için esbâb ve vesâite ihtiyaç ne sebeple olduğu[nu] ve beynlerinde fark bulunduğunu beyân iktizâ edip, ehl-i vecd, ehl-i hâl; ehl-i tevâcüd, ehl-i isticlâbdır. Ehl-i vecd ile ehl-i tevâcüdün farkı, esbâb ve vesâitin inkitânda ehl-i tevâcüdün zevki zâil olup, ehl-i vecdin zevki, esbâbın inkitâıyla zâil olmamasıdır. Ehl-i tevâcüde esbâbın lüzûmu sahvadan mahva sevk içindir. Ehl-i vecde lüzûmu, şiddet-i cezebâtı tahfîf ve teskîn ile mahvdan sahva intikâl içindir.

Ehl-i tevâcüdü sahvadan mahva ve sülûk-i evvelde bulunan ehl-i vecdi, mahvdan sahva sevk için icâb eden esbâb ve vesâit[i], nev-i vâhide mahsûs eyleyip tarîkat müctehidlerinden her birine ilhâmen zuhûr eden tecelliyât-ı mütenevvia iktizâsıdır. Sülûk-i evveli ba'de't-tekmîl, sülûk-i sâniye intikâl eden ricâlin ezkârı salât olduğundan onların makâmı cem'ül-cem'de huzûrları devâm-ı âgâhîdir.

[7a] Mertebe-i nâsûtta icrâ buyurulan teblîğ, ahkâm-ı risâletten ahyânen evkât-ı ferâğatde, makâm-ı lâhûta müteveccih oldukça Bilâl-i hûb-âvâze olunan nağemâtı ve bâzen harem-i hümayunlarında câriye-i muğanniye'nin def-zenlik ile nâme-pervâz olduğu terennümâtı istimâ'ları vâki olduğu vecihle havâss-ı ümmet-ten vâris olanlar dahi farkdan cümle teveccühlerinde vârid olan tecelliyât onlara îd ve velîmeden ma'dûd olduğundan eyyâm-ı îdde câiz olan esbâb-ı inbisât temâyülleri âdet-i îdi icrâ kabîlindendir. Ve bâzılarda bilâ-ihyâr min-gayr-i taallûm zuhûr-i tecellîden vâki olan raks ve semâ', bâzılarda vâki olmaması, tecellînin tenevvüünden iktizâ edip mütecellâ-lehte tecellî, mütecellîye âit olmakla bilâ-ihyâr harekât ve semâ' kimde vâki olur ise, ma'zûr için i'tirâz sâkıtdır.

“Ebrâr için hasene, mukarrebîn için seyyie addolunur” ise de, umûm için mübâh olduğu bâzı mevâzı’da delil ile beyân olunan lehviyyâtıdan avâm-ı nâsın muhtâç olduğu esbâb-ı inbisâta, bâzen havâssın râğbeti -min-ciheti’l-makâmât-zikri ânifen mürûr eden râğbet kısmından olması, [7b] nâsın râğbetine temâsül olmadığı ma’lûm oldukta, havâs ve avâmdan umûm için nâsın muhtâç olduğu esbâb-ı inbisâtıdan laib ve lehv ve sâz ve terâne, mübah kısmından olmak lâzım geldiğine binâen memnûiyyeti ticâretle berâber iktizâ eden lehviyyât, ibâdeti evkât-ı hâliyyede eşğâl-i taayyüşü, terk ve ta’tîle sebep olan kesretidir.

Seyr ü sülûkte sür’at-i terakkî niyet-i hâlisesiyle incizâb için bi’l-ihitiyar taklîd edenler müteşebbih-i muhikk kısmından olur. Hevâyâ mütâbaatla yâhut âdet-i kavm hükmüne giren icrâyâ muvâfakatla taklîd edenlerin hareket-i ihtiyâriyyeden re’slerine suûd eden demin dimâğı ihlâl etmesiyle demin nüzûlüne kadar bî-şuûr olmaları cezbeden add olunmamakla, sınıf-ı mezkûr müteşebbih-i mubtil kısmındandır.

Diyanetten esâret maksûd olmadıkça evkât-ı salât ve eşğâle tesâdüf etmeyen evkât-ı hâliyyede efrâd-ı âmmeye için esbâb-ı inbisâtıdan olup, [8a] laib ve lehv ve saz ve neğamâtıdan mahrûm olmamak iktizâ ettiğine ve salât-ı mefrûza vaktinde ibâdet, lehivden ve ticâretten evlâ olduğu nassan beyân olunduğuna nazaran ibâdet vaktine tesâdüf etmedikçe diyanetten esâret maksûd olmaması, esbâb-ı inbisâtın cevâbına sâbit olur.

Diyanetde emir ve istihsânı ve nehiy ve tevkîti bî-bahisden istisnâen Kitâb-ı Celîl mücibince umûrun ibâdetten mâ-adâsı ticâretle berâber zikrolunan lehviyyâtıdan ma’dûd olup lehvin lafzında laib ve tarabın her nev’i dâhil olduğu ma’lûm oldukta nev-i beşerin evkât-ı hâliyyede bâzen muhtâç olduğu esbâb-ı inbisâtın nassan memnû’ olmayan laib ve tarab envâından, bâzılarının sadr-ı evvelde o zamân için muvakkaten men’i hasebi’l-lüzûm zarûriyyâtıdan olmak ne sebeple ve ne için icâb ettiği ve kangı nev’inin men’i, kangı maddeye hasrolunduğu ve zarûretin indifâında devâm-ı müstelzim olmadığı, laib ve tarab ve terâneye dâir tahrîr olunan risâle-i mahsûsayı¹⁸ mütâlaadan fehm olunacağı vecihle, ibâdetin evkât-ı ibâdetle lehivden [8b] ve ticâretten hayırlı olduğuna ve lehvin Kitâb-ı Celîl’de helâl olan ticâretle berâber zikrolunması mezkûreyinin terki,

¹⁸ Hüseyin Azmî Dede’nin burada kasdettiği risâle, Rûsûhî Dede İsmâil Ankaravî’nin *Hüccetü’s-Semâ’* adlı risâlesi olsa gerektir. Bu husustaki tartışmalara cevap verip semâ’ın ibâhatine deliller serdeden ve Mevlevî muhitlerde makbûl tutulan bir eserdir.

evkât-ı ibâdete hasren evkât-ı hâliyyede ticâretin cevâzı lehivden istisnâ olunmadığına nazaran, evkât-ı ibâdetde terkin lüzûmu lehve bilâ-hasır ticâretle berâber zikrolunduğu gibi evkât-ı hâliyyede cevâzı dahi ticâretle müsâvâtta olmak iktizâsı kâide-i mevzûaya tatbîken fehmi olunan mevâddandır. Lafz-ı laib, ilim gibi telâube münhasır olup, lafz-ı lehv ve telâub ve -gayr-i zâlik- lehviyyâtın cümlesini câmi’ olduğu hasebiyle evkât-ı hâliyyede lehve cevâzda lehvi, laib ve tarabdan istisnâyâ zarûret olmaması kâide iktizâsıdır. Savtın kerîhi nesîmden ma’dûd olmayan hevâ-yı galîzdan olmak ehl-i melâlin âh ü enîni, sıhhati ihlâl eden bâd-ı semûm kısmından olması bahisden hariçtir.

Def ve terâne istimâi fiilen ve ümmet için kavlen mesnûn olduğuna dâir rivâyetler ulemâdan şâyi’ olmamış, kütüb-i fıkhiyye, kütüb-i ehâdîse derc olunmadığına mebnî ise, fukahâ ve muhaddisîn diyânette emr bi'l-ma'rûf ve nehy [9a] anî'l-münkere müteallik umûru iltizâm edip, umûr-i ihtiyâriyyede esbâb-ı inbisât-tan bahsetmek vazîfelerinden hâriç olduğundan rivâyâtın derc olunmaması siyer ve menâkıb kitaplarına rivâyeti senedân ile vürûd ettiğini mâni’ değildir. Velez ki fiilen mesnûn olmaması farz olursa, ümmet için men'e delîl olmaz. Ve umûr-i ihtiyâriyyede sünnet-i seniyyeden delîle mürâcaat dahi lâzım gelmez. Meysir ve ensâb ve ezlâm kısımlarından olmadıkça tahsîs -bi'z-zikr- olunmayan umûrda herkes fâil-i muhtârdır. Umûr-i ihtiyâriyye memnû'-i sarîhi kıyâs tutmak kıyâstan addolunmaz. Laib ve lehvin memnûiyetine kavlen delîl-i kavî rivâyeti var ise, ya'nî şûrû-i rivâyeti, zayıf ve mevsûl ve munkatı' kısımlarından değil ise, ehâdis-i şerîfe, Kitâb-ı Celîl'in ahkâmın tefsîr demek olduğundan nass-ı celilde tasrîh olunan âdât-ı kerîhenin memnûiyetini te'kîddir. Her şey için ta'mîmini delîl olmaz. Sünen-i seniyyenin bir kısmı ahkâm-ı Kur'ân'ın sûret-i icrâsını beyândır. Bir kısmı zamân ve mekânın ihtilâfına mebnî imkânı muallak olan kısımdan mefrûzât ilâve olunan [9b] mesnûnâtın ta'lîmidir. Hicâzda zer' ve hasattan meşgûliyet olmamak hasebine ilâve olunan mesnûnâtın iklim-i âharda millet-i müslime bulunmayan zamânda ta'mîm olunması arz ve işgâl, Hicâz'a makîs olmayan diyârda ya arzın ya iştiğâlin adem-i müsâadesine dūçâr olanlar için istisnâyı mâni' değildir. İbâdet kısmından olmayan umûrdan kuhl ve hınnâ -ve gayr-i zalik- isti'mâli -ez kadim- âdet-i kavm-i Arap olduğundan âdet-i kavmi icrâata mahsûs olan sünnetlerden ve diyânet ve ibâdet kısmından olmadığından âdet-i kavme riâyette âdet-i kavm olmayan diyârda kavm-i Arap âdetiyle kimse mükellef değildir. Bir kısmı mizâca mahsûs tabiattır. Meselâ et'ime ve fevâkihe

envândan birinin raġbet ettiğine diğzerinin raġbeti ve birinin mütelezziz olmadığından diğzerinin mütelezziz olması iktizâ-yı tabîattır. Şâri'-i Ekrem (s.a.v.)'in mizâcına muvâfık olan şeýe raġbeti mütelezzez olmayan emri müstelzim değildir. Tabîata hâkim olmaz, tabîatın ismine sünnet demek ile ibâdet kısmından olunmaz.

Feyz-i İlâhî kisve-i mütemâyizeye esbâb-ı taayyüşü terke mahsûs olmadığından [10a] ifâzaya iktidârı kalbin incizâbıyla mücerreb olan zâtın telkîni üzere seyr ü sülûk her tâlib-i mahsûs için mümkündür. Feemmâ iktidâyâ sâlih olmayan kimsenin merdân-ı İlâhî'nin âsârından ta'lîm ettiği sözleri istimâ' eden, onun kendi hâli ve mahsûlü zannıyla sehven iktidâ etmiş ise rücû' için mahzûr yoktur.

Merd-i kâmile tesâdüf olunmadığı takdirde sıfât-ı hamîde ile ittisâfa, kalbden taharrîye niyet-i sâdika nazm oldukça mûcib-i tesellî onda zuhûr edeceği ve belki rûhâniyetten feyzin vürûdu yâhut ifâzaya muktedir bir zâtın kalbe hutûru yâhut mûtemedün-aleyh bir kimsenin tecrübe-kerdesini delîl ile ihbârı vâki olacağı fehm olundukta o zât kendi sülûkünde nâkis ise, ifâzaya iktidârı zâil olmadıkça, vâsil olduğu dereceye kadem-i reh-nümâ olur. Onun derecesinden ziyâde tâlip olan ziyâdenin ehline mürâcaat eder. Bir kısmı merâtib-i sülûku müşâhededen sonra hâlini zâyi' etmiş ise sıdk ile ahz olunan ta'lîmi ve müşâhede ettiği makâmâtıdan ta'rîfi galattan sâlim olmakla sohbetinden mehmâ-emken istifâde olunur.

[10b] Zuhûr ve butûndan hâli olmayan irşâdın butûna nakli zamânında seyrin terakkî ve tedennîsi his olunmadığından, emsâlden olmak üzere kamerin mehtâb vaktine tesâdüf etmeyen şeb-i târîkte reh-revânın zehâbı savb-ı maksûddan, yâhut yemîn ve yesâra ve bâzen avdete şehir-i tarîkatden kangı cânibe olduğunu hissetmeyip -ba'de nısfü'l-leyl- kamerin yâhut fecrin tulûunda muttali' olduğu gibi, âlem-i âfâkta seferin şehir-i tarîki dahi seferden olup kible için zann-ı aġlebi cânibine teveccühü makbûl olduğu vech ile, âlem-i enfûste seferin dahi şeb-i târîk ile temsîl olunan devr-i butûnda terakkîye seyri olsa dahi seyirden âġâh olmamak sebebine terakkîyi, tedennî, yâhut tevakkuf bilip, sa'yine fûtûr ârız olur ise de sâlikde niyet-i hâlise oldukça, seyri kangı cânibe olsa maksûda teveccüh olmakla feyizden nevmîd olmayıp, tarîk-i Hak'da aslah, mevcûdun şeref-i sohbetine mülâzemetten munkatı' olmamak iktizâ eder.

Saz ve terâneýi istimâ'a meyil ve raġbet ve bilakis kesretinden nefret iktizâyı

tabiattır. Sâlikin seyri mertebe-i nâsûtdan âlem-i misâle terakkî [11a] ettikde, suver-i misâliyyeyi müşâhededen hâsıl olan inkişâf ve inbisâtın, şevk ve şâdîsi aşk-bâzlığa sevk ile saz ve neğamâtı istimâ'a râğbeti, o makâmın iktizâsı olup râğbet ve nefreti tabîata munhasır olmayan makâm iktizâsıyla, tabîat iktizâsı beyrinde fark bulunduğ bu beyân ile ma'lûm oldukta, bahirden hurûc eden mâhîyi havanın keyfiyyet-i ihlâki ve bukalemunun havaya hasrolunan hayâtı ve semenderin nâr ile ülfeti, ne sebeple mümkün olduğ bahs-i tavîle tevakkuf ettiğinden, mezkûrâtı bahisten sarf-ı nazarla, mevâdd-ı unsuriyyenin mürekkebât-ı mahrûcesinden her birine muhtaç olan zî-rûhun cereyânı havaya ihtiyâc-ı zarûrîsi her nefesde olması mevâdd-ı sâireye kâbil-i kıyâs olmayıp, havanın inkitâi mâ-adânın hükmünü derhal ifnâ ettiğ teemmül olursa, havaya ihtiyâc-ı min-vechîni ziyâde olmak iktizâsı fehm olunacağına binâen saz ve neğamâtı istimâ'dan telezüz havanın cereyânıyla müteneffis ve kâbil-i istimâ' olan hayvanâttan dahi bâzılarında meşhûdâttan olunca akl ile temyîz eden nev-i beşerin saz ve terânenin latîfini istimâ'dan telezüzü fâik olmak iktizâsıyla, havaya mensup [11b] olan saz ve neğamâtın esbâb-ı inbisâtın olması ve istimâ'a râğbet olunması hayâta imdadda mevâdd-ı sâireden gâlib olan unsur-i havaya nisbeti ziyâde olduğuna mebnîdir.

Âlem-i âfâkta mâhînin hayatını ifnâ ve bukalemunun hayâtına imdâd eden havanın tabîatı zî-ruh cinsinden hususiyâtdan nev'ine hükmünü icrâda muğâyir vukû' bulması ve umûmiyâtda mevt-i âdiye sûr-i İsrâfil'in nefhası evvelâ imâte, sâniyen ihyâ için ölüye muğâyir olması, imâte ve ihyâ sıfatlarına icrâ-yı vazîfe kâbil-i taaddüd olmayan ulûhiyetten esmâ-i mütezâdde ve sıfât-ı mütekâbilesinin hükmünü icrâyâ emrin sadrı Muhyî ve Mümît emsâli esmânın sûret-i mütekâbilede cereyânına Cenâb-ı Bârî'nin zât-ı akdesinden olmak iktizâsıyla, bir âmirin emri olduğuna delâleti ma'lûm oldukta âlem-i enfüste موتوا قبل ان تموتوا [Ölmeden evvel ölünüz!] mücibince hestî-i mevhûmu ifnâ için, mahv-i fenâdan ibâret olan mevt-i irâdînin lüzûmuna mebnî, evvelâ sıfât-ı beşeriyyeyi imâte ve ifnâ, sâniyen bekâ-yı vücûd-i külle îsâl için ihyâyâ İsrâfil-sıfat merd-i kâmilin hâmil olduğ nefha-i ma'neviyyesi sâlik-i râh-ı hakîkati hayât-ı ebediyyeye îsâl [12a] edip âlem-i nâsûta vürûdunda kesâfet-i unsuriyyenin istilâsıyla mahcûb kaldığı hakîkatinden munfasıl olduğ aslına vasl ile sülûk-i evveli tamâm olup, sülûk-i sâniye intikâl ettikde seferi, nihâyet olmayan künh-i zât, seyr-i fillah olur. Bu mesele meşîyyetle irâde beyrini temyiz için tahrîr olunan risâle-i

mahsûsanın¹⁹ kalb-i hakâyık bahsinde fehmi, eshel bir misâl ile beyân olundu.

Sülûk-i evveli ba'de't-tekmîl sülûk-i sâniye nakledenlerde hâlini zayı' etmek ve müşâhedesinin inkitâ ve seyr-i rûhânîye adem-i ıttılâi sülûk-i evvelde terbiyesi tamam olmaktan ve müşâhedesini mürûr eden ahvâline kâni' olmaktan ve te'vîlâta düşmektendir. Her kim te'vîle düşer ise feyizden nâkıs kalır. Terakkî-i feyze tâlîp olan kimse te'vîlâta kâil olmaz. Hâl ve makâmını zâyî' edenler dâllesini bulmaya çâre-cû olmamak, sülûk-i evvelde terbiyesinin nâkıs kaldığını idrâk etmemekden, yâhut zulmetin istîlâsı hâil olmaktadır. Tekye-nişîn olmak, umûr-i dünyâdan inkitâ' eden ashâb-ı suffe makâmıdır.

Sâliklerin feyz-i tenâkus etmemek şeyhlerin ifâzaya [12b] iktidarları zâyî' olmamaya tevakkuf ettiğinden alâik-i dünyeviyye, tasarruf-i kalbîye hâil olmak ihtimâliyle, şeyhleri alâyika temâyülden men' için tekye meşîhatları birer şeyhe devam üzere hasrolunmayıp başka tekyelerin meşîhatına naklolunmak evâilde âdet olduğu *Sefîne-i Mevleviyye*'de mezkûrdur.

Seyr ü sülûk ashâbının müntehîlerinden her kimde sıfât-ı zemîme ve ef'âl-i redîe bulunur ise, mürebbînin ta'lîmi cemâle hasren sâlikin mîzâcına muvâfakatla, celâlden terbiye olunmamak sebebine terbiyesi nâkıs kalmaktadır. Esnâ-yı sülûkünde müşâhede ettiği âsârı nâkıs kalan, sülûk-i evvelin hitâmında âsârın esbâbını târik oldukda, âharı ifâzaya şart olan tasarruf-i kalbîye kuvvet ve iktidârı olmayıp, müşâhedesini sebkât eden âsârdan zihninde kalan yâhut kitaplar-da manzûru olan, merâtib ve makâmâtın süvârlarından lisânında bulunur. Âsârın esbâbını târik olmamış ise sâlikin, sû-i zannı olmadıkça, feyze hâil olmaz. Nâmûs-i tarîkat ve meslek-i müstakîmi idlâl eden rezâleti irtikâb etmedikçe, hevâyâ mütâbaat sıfât-ı zemîmeden değildir. Sıfat-ı zemîme [13a] insâniyete hâdim olmamaktır. Sıfât-ı hasene ya tabîat yâhut terbiye iktizâsı olmakla hulûsa mukârin salâh ve takvânın insâniyete medhali olmadığına sulehâ zannolunanlara insâniyeti münâfi tabîatlar bulunması delîl olduğu gibi ehl-i hevâ zannolunanlar da insâniyete hizmet edenler bulunduğu müşâhede olundukça insâniyete hizmet ve adâlet, kavmiyet ve milliyete şart olmadığı fehm olunur.

Tarîkat müctehidlerinden bâzılar evvelâ kelime-i tevhîd sonra ism-i celâl, bâ-

¹⁹ Burada zikrolunan risâle, Hüseyin Azmî Dede'nin *Temyîzü'l-Emreyn* adlı meşîyyet ve irâdenin temyîzine dâir risâlesidir. *Beyânü'l-Makâsıd*'ın Hüseyin Azmî Dede'ye âidiyetini de bu ifâde ile delillendirmekteyiz.

zılar evvel ism-i celâl sonra kelime-i tevhidin telkînini ictihâd edip, tevhîd, ism-i celâlden muahhar olan tarikatların cühelâsı, zikir için ta’lîm olunan isimleri, merâtib ve derecât zü’muyla, “Bizim birinci derecemiz turuk-i sâirenin nihâyet derecesidir!” demeleri sırf cehilden ve isneyniyet kaydından neş’et edip, isimleri birbirinden mukaddem, gerek muahhar kırâat olunmasının merâtib ve derecâtda mukaddemliğe ve muahharlığa kat’an medhali olmadığını ve bir ismi birinden mukaddem kırâatle merâtibde mukaddemlik lâzım gelmediğini farka muktedir olmayan ve zevk-i irfandan râyiha almayanlar [13b] etfâlden ma’dûd olduklarından merâtibde mukaddemliğe ettikleri da’vâyı bürhân ile sâbit etmedikçe delîli olmayan kavmin kavimden addolunmayacağına binâen onlar ile mübâhaseye tenezzül olunmamak iktizâsıyla cühelâ ve etfâl sözü i’tibârdan sâkıttır. Tâife-i merkûmenin zu’malarına nazaran, tevhîd ism-i celâlden mukaddem olan tarikatların tâbi’leri dahi ism-i celâlden muahhar olan tarikat tâbi’lerinin cühelâsına, “Bizim birinci derecemiz, onların nihâyet derecesi” demeye salâhiyetleri olur ise de isimde resimde kalan tarafeynden bir sınıfın ettiği da’vâyı, ismin mukaddemliği muahharlığı, derece zu’m olunması i’tibârıyla, diğer sınıfın dahi da’vâ eden cühelâ ile mukâbelede derece musâvâtı olduğundan, kangı sınıf efrâdından bu da’vâyı eden olur ise etfâlden olduğunu ve ricâlin ahvâlinden âgâh olmadığını isbât etmiş olur.

Hakk’a seyr için vesâil çoktur. Esmâ-i seb’a ile seyr ü sülûk edenlerden, kable hitâmi’l-esmâ bir zât nâil-i merâm oldukta, tarikat cühelâsı, “Falan zât esmânın üçüncüsünde kaldı, yâhut dördüncüyü tecâvüz etmedi” [14a] dedikleri sahîh ise de, esmâ-i seb’a ile seyr ve müsemmâya vusûl içindir. Meselâ pâdişâhı vusûl için yedi kapılı bir saraya dühûl iktizâ ettikde maksûd olan zât, birinci, ikinci kapıda mülâkî olursa, ileride olan kapıları seyr iktizâ etmeyip, zîrâ matlûb, kapıları seyir değil, belki kapılardan ubûrun lüzûmu, reh-i rast olmak hasebiyle onun içindir. Müsemmâya vâsıl olan zât, esmânın cümlesini cem etmiş olacağına vâkif olmayan etfâlin, ricâl hakkında sözleri ya hasedden ya hakikat-i hâle cehildendir.

Esmâ-i seb’a ile seyr ü sülûk edenlerden kable-itmâmî’l-esmâ incizâb vâki olur ise bâlâda zikrolunduğu vecih üzere cezbe ile seyirde fütûh-i kalb için sür’at bulunduğundan cemî-i esmânın tecelliyâtın müşâhede ile müsemmâya vusûlde vird olan esmâyı itmâma lüzum kalmayıp meselâ, yedi mil mesâfede bir zâta mülâkât için yola revân olundukta bir iki mil gidilip yolda o zâta mülâkî olmak bâzen yola kable’l-hareke matlûbun gelmesi vâki olduğuna nazaran, “Falan

üçüncü isimde kaldı, falan dördüncüyü tecâvüz etmedi, sülûkü nâkıştır” demek hakikat-i hâle vâkıf olmayan etfâl-i tarikatın sözleridir.

[14b] Esmâ ta’lîm edenlerde irşâd ve ifâzaya iktidar olmadıkça, yâhut iktidârı olup tâlipde şerâite riâyet bulunmadıkça, sa’y edenler havâss-ı esmâyı bilâ-müşâhede kırâatden mütelezziz olmayıp, hilâfet-nâme almaya vesîle olur. Bâzılar bir miktar âsâr müşâhede etse dahi ona kanâatle terbiyesi nâkıs kalır. Ağrâz ve a’mâl-i dünyeviyyenin istîlâsına mağlûben hâlini zâyî’ ettikte esmânın dahi te’sîri kalmayıp terki ihtiyâr eder.

Her şey asl üzere kalmayıp kâbil-i fesâd olduğundan tarikatların şerâitine dahi mürûr-i zamân ile ârız olan hâlel ve fesâdın sebebi tarikatlara cühelânın dühûl etmesi ve tekâyâ meşîhatlarına hall vukûunda taraftar iânesiyle nâ-ehle yâhut müteveffânın yetîmine tevliyet ve mâîşet gibi verilip sinni, tufûliyeti geçtikde seyr ü sülûke adem-i rağbetiyle tekâyâda mu’tâd olan evrâd ve ezkârdan âdet-i resmiyyeyi görmek ve işitmek ile icrâ, hilâfet-nâme isminde yazılmış bir kağıt almak ile mümkün olması, ekser için irşâdın inkıtânı hâdis oldu.

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خلائفنا في الأرض بعدنا
وهم الذين هم أئمتنا في الدين بعدنا
وهم الذين هم رؤسنا في الدنيا والآخرة
وهم الذين هم صلواتنا في كل وقت
وهم الذين هم صلواتنا في كل حال
وهم الذين هم صلواتنا في كل مكان
وهم الذين هم صلواتنا في كل حين
وهم الذين هم صلواتنا في كل شيء
وهم الذين هم صلواتنا في كل وقت
وهم الذين هم صلواتنا في كل حال
وهم الذين هم صلواتنا في كل مكان
وهم الذين هم صلواتنا في كل حين
وهم الذين هم صلواتنا في كل شيء

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين
الذين هم خلائفنا في الأرض بعدنا
وهم الذين هم أئمتنا في الدين بعدنا
وهم الذين هم رؤسنا في الدنيا والآخرة
وهم الذين هم صلواتنا في كل وقت
وهم الذين هم صلواتنا في كل حال
وهم الذين هم صلواتنا في كل مكان
وهم الذين هم صلواتنا في كل حين
وهم الذين هم صلواتنا في كل شيء
وهم الذين هم صلواتنا في كل وقت
وهم الذين هم صلواتنا في كل حال
وهم الذين هم صلواتنا في كل مكان
وهم الذين هم صلواتنا في كل حين
وهم الذين هم صلواتنا في كل شيء

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الطيبين الطاهرين معه وادولوت له هو كلك لظنكده رعب وطر كلك بر فوئع دغلي اولدوغلي معلوم اولدقد روع بر كرك اوقات خاليد ده حصا حجاب اولدوغلي اسباب اسباب كلك فصا منوع اولميدان رعب وطر كلك لظنكده رعب بعض كلك صدر اولدده اولميدان موقعا منوع حجاب اولدوغلي ضرور ياميدان اولميدان رعب اولميدان رعب اولميدان رعب منوع قنغلي مازده رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي مطلوبه دن موقعا منوع رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي	ناسك رغبت قائل اولدوغلي معلوم اولدقد روع حجاب اولدوغلي معلوم اولميدان ناسك رغبت قائل اولدوغلي معلوم اولدقد روع حجاب اولدوغلي اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي نجد كرك بر اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي رعب اولدوغلي تعليش ترك و تعليش سبب اولان كرك رعب اولدوغلي
---	--

ایده بت عالم سموت و روده کشافت عنصرتک استیکل اسیکل تجریر کمالی فی تحقیق کندن منتقل اولدیغی اصلنه وصل الیسلوکل اقلی کام اولوب سلوکل نایب انتقال یتدکه مسفری زیایت اولی کده ذرات سیرت انده اولور بوشلده مشیتلار اوردوینی تیریرلرلر تجریر اولان رساله مخصوصه کل قلب حقایق بختندو فتح اسکل بریشال الیدریان اولندی سها کوک اقلی بعد التکسیر سلوکل نایب نقل ایرلمکده خانی ضایع ایتک و میشا بدسکک انقطاعی و سیررو حانی بر عدم الطاراع سلوکل اولدو تیریر سی تمام اولامقدن و میشا بدس سی مرفورایدان اولاند قانق اولقدن و نایب اترده شکنددر هرکیم نایب و وشیرکس فیضندن ناقص قانور ترقی فیضه طالب اولان کسب نایب اترده قانق اولامد حال و ده قانق ضایع ایرلر ضاکسی بولمده چاره اولامد حق سلوکل اولامه تجریرکسک ناقص قانق یعنی اولان ایتکمدن باخو کلیمک کسب ایتک نامل اولامد تجریرکسک سیر و ملحق امور دیاردن انقطاع ایرلر احباب صدق مقابله رساله کلرک فیض ناقص ایتک شیکلک افاضیه	اولان سمار و قنقلک اسباب انجسب لکن اولان سی و استیاده عجبست اولان سی حیاته اعلی و درود سماردن خانب لکن عطر هوای کسب نایب اولدیغی میندر عاکر قانق مایبکسک حیاتی ایتا دیو قانق کل حیاته اعلی و درود هوایک طبیعتی زری روج جنبندن خصوصیا کندن نوعینه کمنی اجزاده مغایر و قنق اولان سی و کومسیا کده موت عادی و مهور لکن یخه سی اولامد نایب احیا لکن اولی و مغایر اولان سی ایتا و حیاضه اجزای و یخه قانق تعدد اولان ایتا و سیردن ایتا و متغیر و وصفه متغایر سکنک کلکسی اجزای ایتک صدری و عیبت ایتا کسک صورت متغایر و حیا نایب بار سکنک ایت قدرت ایتا و لکن انقطاع سیکل بر ایتک ایری اولدیغی و لکن و معام اولامد کسک مهور لکن لکن کسک موزجی حسی کسک ایتا لکن کسک عجمارت اولان موت ایتک لکن و سیر مینی اولامد کسک و قنق نایب و حیا و کسک ایتا لکن احیا و سیر مینی و کسک حامل اولدیغی یخه معنوی سی سکنک ایتا حقیقی حیات ایتا و لکن
--	--

اسما تعلیم ایزلم کرده ارشاد و ان ضربه اقتدار اوله قوه باخدا اقتدار
 اولوب طایفه شرطه رعایت بوند قیسمتی ایزلمه خواص اسمایی
 بلاش ابد قرآنکون مثلند ز اولیوب خلافتنا مد الغه جمیع الیون
 یعضله بر مقدار اناش ابد آسمانی کاف صفتا تربیتی توفیق الله
 اعراض و آعال دنیویه نیک استیلا پسند مغلوبا جاننی ضایع ابتکاره
 اسمائیک دخی تاثیر قالیوب ترکی اختیار الله
 هر کسجی فعلی اوزده قالیوب قابل نفس را اوله یغمدن لطیفه کسک
 شرطه لطفه دخی روزمان ابد عارض اولان غل و نفس کسک سبی طریقه
 جملائیک دخی ایزلمه سنی و نکایا شش کسک حل و قوعنده طرفه
 اعلا پسند مال یا خود مستو قالیوب شمنه توبیت و معیبت کسک بی یزلیوب
 یحیی طیفه لطفی کسک کسک و سسک کسک عام رغبتند کسک ابد معتاد اولان
 ملا و اولان کسک کسک سمیت کسک کسک و اشک الیم اجزا خلافتند
 یغمدنه عارض کسک کسک لطفی ابد کسک اول سنی اکثر ایزلمه ارشاد

انقطاعی عارض

اوله کسک

کسک